
Gunvor Wallin

Arv
och boutredning

AWE / GEBERS

E-boken är publicerad av Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 2025

eISBN: 9789190023198

ISBN: 9120060092 (originalutgåva i tryck)

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.332>

Denna text är licensierad under CC BY-NC 4.0, Erkännande.

(Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>).

Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men ej användas i kommersiella syften. Verkets upphovsperson måste anges.

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

Arv och boutredning

Gunvor Wallin

Arv och boutredning

AWE/GEBERS

© Gunvor Wallin
Almqvist & Wiksell Förlag AB, Stockholm 1979.

Mångfaldigande av innehållet i denna bok, helt eller delvis, är enligt lag om upphovsrätt av den 30 december 1960 förbjudet utan medgivande av förlaget, Almqvist & Wiksell Förlag AB, Stockholm. Förbudet avser såväl text som illustrationer och gäller varje form av mångfaldigande, genom tryckning, duplicering, stencilering, bandinspelning etc.

ISBN 91-20-06009-2
Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1979

Innehåll

Förord	7
Inledning	9
Arv	10
Allmänna bestämmelser	10
Släktingars arvsrätt	10
Makes arvsrätt	12
Efterskrift till ÄB:s regler om makes arvsrätt	17
Allmänna arvsfonden	18
Förskott å arv	19
Laglott	23
Efterskrift angående underhållsbidrag till barn ur avliden förälders kvarlåtenskap	29
<i>Boutredning och arvskifte</i>	32
Allmänna bestämmelser rörande dödsbo	32
Boutredningsman och testamentsexekutor	35
Bouppteckning	38
Den avlidnes skulder	42
Arvskifte	45
Avtal angående sammanlevnad i oskiftat döds- bo	49
Efterskrift angående dödförklaring	50
Noter	54
Lagrumregister	57
Stickordsregister	61
Litteratur	62

Förkortningar

Arvsfondsl = Lag 8 juni 1928 om allmänna arvsfonden

FB = Föräldrabalk

GB = Giftermålsbalk

HB = Handelsbalk

NJA = Nytt juridiskt arkiv avd. I

Räntelag = Räntelag 5 juni 1975

ÄB = Ärvdabalk

Förord

Den följande framställningen av den svenska arvsrätten och därtill hörande regler om boutredning har närmast tillkommit för att ge de juris studerande en hjälp vid inlärnigen av denna ämnesdel. Det är dock författarens förhoppning att den skall kunna vara till nytta också för en lekman, som önskar besked i en eller annan arvsrättslig fråga. De sålunda tänkta användningsområdena har fått bestämma arbetets omfattning också därutinnan att kontroversiella spörsmål knappast tagits upp till närmare behandling. Framställningen är huvudsakligen tänkt som en inlärningshjälp för vidare studium av vetenskapliga bearbetningar av arvs- och boutredningsrätten. Så har inte heller någon redovisning av rättsfall gjorts – här finns ju tillgång till Nils Beckman – Olle Höglund, *Svensk familjerättspraxis*. Till det arbetet hänvisas generellt såväl ifråga om rättsfallen på området som dessas kommenterande.

Båstad i juli 1979.

Gunvor Wallin

Inledning

Det centrala lagverket inom arvs-, testaments- och boutredningsrätten är ÄB.¹ Den sammanställdes år 1958 av dittillsvarande lagar om arv av år 1928, om testamente av år 1930, om arvsavtal av år 1930 och om boutredning och arvskifte av år 1933. ÄB:s ikraftträdande den 1 juli 1959 innebar dock vissa ändringar av tidigare bestämmelser. Såsom av framställningen här nedan framgår, har väsentliga ändringar skett också i tiden därefter.

Arv

Allmänna bestämmelser

Med arv förstås förvärv av avliden persons egendom, benämnd hans kvarlåtenskap, på grund av stadgande i lag.² ÄB:s regler om arv återfinns i kap. 1–8. Inledningsvis upptages där frågan om vem som alls kan vara arvinge enligt ÄB:s följande bestämmelser om arvsföljden. Arv kan inte tillfalla annan än den, som lever vid arvlåtarens död, och den, som då är avlad och sedermera föds med liv. (ÄB 1:1). I senare fallet måste sålunda med arvets fördelning anstå till efter födelser.

Inte minst på grund av den nuvarande frekvensen av trafikolyckor blir det kanske mindre ovanligt än förut, att arvlåtare och arvinge, exempelvis föräldrar och barn, dör till synes samtidigt. Skulle inte en tidsskillnad mellan dödsfallen kunna bevisas, skall arv efter envar avliden fördelas så som om han dött efter arvingen. (ÄB 1:2).

Släktingars arvsrätt

Reglerna om arvsföljden kan sägas avse tre personkategorier, nämligen den avlidnes släktingar, i ÄB benämnda skyldemän, den avlidnes make och slutligen allmänna arvsfonden.

Företrädare till arvet har den först nämnda personkategorien, släktingarna, och företrädet bland dem inbördes

bestäms av närheten i släktskap. Närmast till arv är den avlidnes avkomlingar, hans bröstarvingar. (ÅB 2:1). De utgör den första arvsklassen.

Med bröstarvingar avses efter lagändringar i tiden från ÅB:s tillkomst och framåt numera inte endast barn i äktenskap utan också barn utom äktenskap och adoptivbarn samt i alla nu nämnda barns ställe deras motsvarande avkomlingar.³ Arvsrätt på grund av släktskap i rakt nedstigande led är sålunda numera icke begränsad på grund av barns härkomst i vad här avses. Alla barn, alla barnbarn, alla barnbarnsbarn etc. är inbördes likställda ifråga om arv efter släkting i rätt uppstigande led, vare sig denna "släktskap" är relaterad till föräldrar, som är eller varit gifta med varandra eller ej, eller har sin grund i en adoption.⁴

I och med att adoptivbarn sålunda gjordes fullt arvsberättigat både efter adoptanten och dennes släkt samt ärves av dem borttogs all arvsrätt mellan det bortadopterade barnet, å ena, samt dess biologiska föräldrar och biologiska släkt, å andra sidan.

Arvet fördelas efter den s. k. gren- eller parentelprincipen. Detta innebär, att varje arvinge i första ledet, dvs. varje barn representerar en gren. Barnets arvslott blir därför kvarlåtenskapens summavärde, dividerat med antalet barn. I avlidet barns ställe träder dess barn osv. Avliden bröstarvinges avkomlingar, de må vara flera eller färre, får sig emellan lika dela sin avlidne förälders arvslott. (ÅB 2:1).

Först då det inte finns *någon* arvinge, tillhörande den första arvsklassen, kan arvet gå till släkting av andra arvsklassen, dvs. till arvlåtarens fader och moder och i avliden förälders ställe dennes barn, som ju är arvlåtarens syskon och efter dem deras avkomlingar. Varje förälder representerar här en gren och får halva kvarlåtenskapen. (ÅB 2:2). Om en av föräldrarna dött före arvlåtaren och utan att efterlämna avkomlingar, går

också den hälft av arvet, som annars skulle tillkommit honom resp. hans avkomlingar, till den andre föräldern eller i hans ställe hans avkomlingar. Den avlidnes halvsyskon får ärva i den förälders ställe, som är halvsyskonets och arvlåtarens gemensamma förälder. Endast för det fall, att inga andra arvingar av andra arvsklassen finns än halvsyskon eller deras avkomlingar, går hela arvet till dem. (ÄB 2:2).

Den tredje arvsklassen utgöres av arvlåtarens far- och morföräldrar och i sådan släktings ställe hans barn. I avliden, barnlös far- eller morförälders ställe träder efterlevande far- resp. morförälder. I avsaknad av far- och morföräldrar kan hela arvet komma att gå till en sådan släktings barn, exempelvis en moster, en farbroder etc., om annan skyldeman i denna arvsklass ej finns. (ÄB 2:3). Därmed är emellertid den på släktskap grundade arvsrätten uttömd. Nästa släktled är arvlåtarens kusiner och de är, liksom självfallet ännu avlägsnare släktingar till arvlåtaren, inte arvsberättigade. (ÄB 2:4).

Makes arvsrätt

Arvsrätt på grund av äktenskap finns hos oss endast för det fall, att arvlåtaren inte efterlämnat bröstarvingar.⁵ Make har sålunda företräde till arvet framför släktingar av andra och tredje arvsklassen. Makes arvsrätt innebär emellertid inte såsom annat arv ett förvärv med full och slutlig äganderätt. Om det vid den efterlevande makens död finns släktingar till den först avlidne maken av andra arvsklassen, dvs. föräldrar eller deras avkomlingar, äger dessa då träda till och ärva denne sin tidigare avlidne släkting. (ÄB 3:1). De ärver så att säga i andra hand, dvs. först när deras arvlåtares make också är död, och

benämnes därför sekundosuccessorer. På grund av denna sekundosuccessorerernas kommande rätt till arvet efter den först avlidne maken äger den efterlevande maken inte testamentera bort något av den del i boet, som sålunda belöper på den först avlidne maken och därmed på dessa hans släktingar såsom blivande arvtagare. (ÄB 3:1). Fördelningsgrunden mellan de båda makarnas arvingar är densamma som skulle ha tillämpats om bodelning skett vid den först avlidne makens död. I äktenskap, där *all* egendom är enskild, bestäms fördelningsgrunden av den dåvarande värderelationen mellan den ena och den andra makens enskilda egendom. Eftersom i de flesta äktenskap *all* egendom är giftorättsgods, blir det emellertid i allmänhet en fördelning med hälften till arvingarna å vardera sidan. Annan delningsproportion, dvs. delning i andra kvotdelar än hälften/hälften, föranleds dock inte bara av att *all* egendom i äktenskapet är enskild utan också därav att endast viss egendom är enskild men egendomen i övrigt är giftorättsgods. Så blir exempelvis för det fall, att den först avlidne maken efterlämnar giftorättsgods till ett värde av 200 000 kronor, medan den efterlevande makens egendom, värd 100 000 kronor, är enskild egendom, delningsproportionerna en tredjedel till sekundosuccessorerna och två tredjedelar till den efterlevande makens arvingar. Vidare kan proportionerna influeras av det förhållande, att den först avlidne maken i testamente bestämt, att redan vid hans död något av hans kvarlåtenskap skall tillfalla annan än den efterlevande maken. I så fall skall den kvotdel, som annars enligt vad ovan nämnts framdeles skolas tillfalla hans sekundosuccessorer, minskas med det borttestamenterade. (ÄB 3:1 och 2).

Om det på den först avlidne makens sida inte finns närmare arvingar än sådana av tredje arvsklassen eller allmänna arvsfonden, går vid den efterlevande makens

död hela kvarlåtenskapen till dennes arvingar och detta även om dessa är så avlägsna som nu nämnts.

Beträffande dispositionen över arvet från den först avlidne maken, avseende mellantiden mellan de båda dödsfallen, har efterlevande maken en fullständigt fri ställning. Detta gäller såväl egen konsumtion som dispositioner för annans räkning. Sekundosuccessorerna kan inte i något avseende inskrida mot efterlevande makens åtgärder med avseende på egendomen.⁶ De skall kallas till bouppteckning efter den först avlidne maken men kan i övrigt inte göra några rättigheter, avseende det kommande arvet såsom sådant, gällande under den efterlevande makens livstid. Det finns visserligen ett förbud för den efterlevande maken mot vissa benefika dispositioner men även om den efterlevande skulle handla i strid med härom givna regler kan sekundosuccessorerna inskrida först mot den efterlevande makens dödsbo. Enligt ÄB 3:3 är sekundosuccessorerna vederlagsberättigade, om efterlevande maken "genom gåva eller annan därmed jämförlig handling utan tillbörlig hänsyn till den först avlidnes arvingar, orsakat väsentlig minskning av sin egendom". Detta vederlag skall tagas av den lott som enligt fördelningsreglerna i övrigt skulle tillkommit den efterlevande makens arvingar. Nu kan det naturligtvis tänkas, att denna sistnämnda lott inte räcker till kompensation åt sekundosuccessorerna för den minskning av deras lott, som efterlevande makens ifrågavarande gåvor orsakat. I så fall kan de vända sig till gåvotagaren och kräva återbäring av gåvan så långt detta är erforderligt för att de skall få full kompensation. Sådant krav kan dock ställas endast mot ondtröende gåvotagare och endast inom fem år från det denne mottog gåvan – sedan är det för sent. Det må vara en öppen fråga om man ändå efter de fem årens utgång skulle kunna resa återbäringskrav mot ondtröende gåvotagare för det fall, att

gåvan varit sådan att den till sitt syfte var att likställa med testamente och därmed skulle kunna anses omfattad av grunderna för testationsförbudet i ÄB 3:1 in fine.

Med den ovannämnda regeln, att behållningen i den efterlevande makens bo skall delas mellan dennes arvingar och sekundosuccessorerna i vissa proportioner eller kvotdelar, kommer hänsyn automatiskt att tagas till egendomens ökning eller minskning i värde från tiden för det första dödsfallet till det andra. Sådan värdeökning eller värdeminskning drabbar vardera sidan i samma kvotdelsförhållande som själva delningsnormen tillgodoser dem och detta är just vad som avsetts. Därmed får vardera sidan bära sin del i vad som skulle kunna kallas naturlig värdeminskning exempelvis genom konsumtion, kursfall på aktier etc. På motsvarande sätt får vardera sidan del i "naturlig" värdestegring, såsom besparad avkastning, genom penningvärdeförsämring höjda värdebelopp etc. Viss värdeökning har emellertid – liksom här förut nämnt värdeminskning på grund av otillbörliga dispositioner av benefik natur – ansetts kunna vara på sådant sätt förbunden med efterlevande makens förvaltning, att den ansetts skola tillkomma endast dennes arvingar. Så i vad ökning av boet under tiden efter första makens död visar sig bero på att egendom tillfallit den efterlevande maken i arv, gåva eller testamente eller på grund av giftorätt i nytt äktenskap eller utgör dennes besparade inkomst av förvärvsarbete i tiden efter makens död. Sådan ökning skall tilläggas den efterlevande makens arvingar. (ÄB 3:4 och 6).

Också bestämmelsen i ÄB 3:6 avser egendomens öde under mellantiden mellan de båda makarnas död. Den avser de fall, då efterlevande maken gift om sig och det sedan skall bli bodelning i anledning av det nya äktenskapets upplösning genom äktenskapsskillnad

eller dödsfall. Då skall den egendom, som får anses belöpa på sekundosuccessorerna från det första äktenskapet, tagas undan, innan den omgifte maken resp. hans dödsbo går in i bodelning i det nya äktenskapet.

ÄB 3:5 ger en s. k. lottläggningsregel, dvs. en bestämmelse om vilka *egendomsföremål vardera* makens arvingar äger begära att få inom den summa, som utgör vederbörandes andel i arvet. Här har vardera sidan företrädare till egendomsföremål, som tillhört deras släkting. Fastighet kan man enligt denna regel begära att få även om den har högre nettovärde än arvslotten och då får man betala för det överskjutande.

Ovan har i förbigående berörts den bodelningsförmån, som GB 13:12 ger efterlevande maken i smärre bon. Den kan – beroende på boets storlek – medföra, att efterlevande make får med uteslutande av all giftorätt för den avlidnes bröstarvingar behålla hela boet eller att den efterlevande får större del av boet än den del av detsamma, som bodelningsreglerna annars skulle givit honom. Nu företages ju ingen bodelning för det fall, då efterlevande make ärver enligt ÄB 3 kap., men regeln i ÄB 3:7 tar sin utgångspunkt i det resultat, som GB:s regler om makars egendom skulle givit, därest bodelning då verkligen skett. Om boet inte var större än att efterlevande maken på grund av denna s. k. basbeloppsregel i GB 13:12 ägt behålla *hela* kvarlåtenskapen efter den först avlidne, så blir det alls ingen sekundosuccessionsrätt för den sistnämndes arvingar. Vid efterlevande makens död går här hela den då befintliga kvarlåtenskapen, oavsett alla senare eventuella värdestegringar och dessas orsaker, till dennes arvingar. Det förhållandet, att basbeloppsregeln skulle givit efterlevande maken större del av giftorättsgodset än eljest men inte *hela* boet, utesluter däremot inte sekundosuccessionsrätt för den först avlidne makens arvingar och påverkar inte heller kvotdelsberäkningen.

Efterskrift till ÄB:s regler om makes arvsrätt

Rent praktiskt må noteras, att testamentariska dispositioner mellan barnlösa makar inte så sällan förefaller ge ett annat resultat än makarna möjligen kan ha åsyftat. Att barnlösa makar är angelägna att söka i görligaste mån trygga efterlevande makes ekonomiska ställning är ju mer än förståeligt – känslan av enhet och samhörighet i ett långvarigt och barnlöst äktenskap är ofta särskilt stark. När makarna i det läget upprättar ett testamente, som säger, att den efterlevande av dem skall "sitta i orubbat bo" eller erhålla hela kvarlåtenskapen "med full äganderätt" resp. innehåller andra härmed likartade uttryck, synes man ofta ha anledning att ställa frågan om makarna verkligen velat åstadkomma en annan tingens ordning än den, som följer av reglerna i ÄB 3 kap. En annan fråga, som ofta osökt inställer sig, är den om makarna alls känner till att testamenten av nu exemplifierade slag normalt anses utesluta sekundosuccession för den först avlidne makens arvingar med resultat att allt, som vid den efterlevande makens död finns kvar av makarnas bo, går till dennes, den längst levande makens arvingar. Följande exempel må ges. Barnlösa makar upprättar ett testamente, som säger, att när den förste av dem avlider skall hela boet med full äganderätt tillfalla den efterlevande maken. Makarnas största tillgång är en värdefull jordbruksfastighet, som mannen ärvt efter sina föräldrar och som därefter genom mannens idoga arbete avsevärt förbättrats. Mannen dör först och då får hustrun allt. Något år därefter dör hustrun utan att ha upprättat annat testamente och hela kvarlåtenskapen tillfaller då hennes arvingar, dvs. hennes arvsberättigade släktingar, om sådana finns, annars allmänna arvsfonden, och detta kanske med uteslutande av så

nära släktingar på mannens sida som bröder eller brorsbarn. Det får verkligen anses åligga den, som hjälper till med upprättande av sådant testamente, att åtminstone fråga makarna om de vill ha något förordnat rörande kvarlåtenskapens fördelning vid efterlevande makens död. Eller helt enkelt ställa frågan om reglerna i ÄB 3 kap. ändå inte motsvarar just vad de vill åstadkomma: trygghet och oberoende för efterlevande maken under dennes återstående livstid mot tänkta anspråk från den först avlidnes släktingar – men arvsrätt också för dessa senare efter båda makarnas död.

Allmänna arvsfonden

Sist i raden av de enligt ÄB:s bestämmelser arvsberättigade står allmänna arvsfonden. Kvarlåtenskapen efter en avliden person, som inte överlevs av släkting inom de i ÄB 2 kap. angivna leden och inte heller av make, tillfaller "en fond, benämnd allmänna arvsfonden". (ÄB 5:1) I lag 8 juni 1928 om allmänna arvsfonden ges bestämmelser, som rör boutredningen efter sådan avliden och fondens ställning i övrigt. Fondens ändamål är främjande av vård och fostran av barn och ungdom samt omsorg om handikappade. Fondens medel förvaltas – av kammarkollegiet – för sig och utan sammanblandning med andra statsmedel. (Arvsfondsl. § 1) Det är också kammarkollegiet, som bevakar fondens rätt i dödsbo, där annan arvinge ej finns. (Arvsfondsl. § 3) För sådana fall skall vederbörande domstol förordna en god man, att företräda fonden under boutredningen. God mans förordnande skall dock ej ges om det finns testamente, som helt utesluter fondens rätt till arv och det kan antagas, att testamentet inte ger anledning till

klandertalan. (Arvsfondsl. § 7) Testamente av den avlidne är föremål för flera regler i Arvsfondsl. liksom vissa den avlidnes önskemål beträffande kvarlåtenskapen, som kommit till uttryck på annat sätt än genom testamente. Slutligen beaktas rena skälighetssynpunkter ifråga om kvarlåtenskapens avstående från allmänna arvsfonden till annan.

Ett den avlidnes testamente, mot vilket varken formell eller materiell invändning synes kunna göras, *skall* godkännas av kammarkollegiet. Men även om anledning till klandertalan mot testamentet föreligger eller testamentet förlorat sin giltighet genom att det inte blivit bevakat så som i ÄB 14 kap. sägs, *må* testamentet godkännas om dess föreskrifter rörande kvarlåtenskapen kan antagas överensstämma med arvlåtarens yttersta vilja. (Arvsfondsl. § 4) Slutligen kan allmänna arvsfondens rätt till arvet ytterligare begränsas. Allmänna arvsfondens rätt till arvet *må* nämligen helt eller delvis avstås till annan för det fall, att detta kan anses överensstämma med arvlåtarens yttersta vilja fastän denna ej kommit till uttryck ens i ett bristfälligt testamente. Och vidare *må* sådant avstående ske till arvlåtarens släkting eller annan honom närstående "om det kan anses billigt". Närmare regler om sådana avståenden finns i Arvsfondsl. § 5. Lagen innehåller vidare regler rörande förvaltning av fondens medel etc.

Förskott å arv

När här tidigare redogjorts för vilka personkretsar, som är berättigade till arv, har också frågan om hur arvet skall fördelas mellan personerna inom varje arvsklass varit aktuell. Därvid har konstaterats, att varje arvinge

resp. varje gren av arvingar skall ha lika stor del i arvlåtarens kvarlåtenskap. I ÄB 6 kap. finns bestämmelser om att det sålunda angivna läget kan komma att rubbas. Här uppmärksammas nämligen det förhållandet, att arvlåtaren redan, i livstiden, givit bort egendom till arvinge eller arvingar. Fråga är då om den, som sålunda redan fått något, nu skall ha lika mycket som de andra – i princip med honom likaberättigade – eller om han skall vidkännas avdrag på sin arvslott för vad han fått av arvlåtaren själv. Det är naturligtvis tänkbart att ha regler, som säger att sådana gåvor skall räknas av på arvet så att gåvotagaren nu får endast så mycket, att gåvan tillsammans med en reducerad arvslott blir lika med vad den arvinge får i arvslott, som inte fått någon gåva av arvlåtaren. Men det är också tänkbart att ha regler av motsatt innehåll, dvs. att gåvan nu inte skall medräknas utan *arvslofterna* bli lika för den, som fått gåva, och den, som ingen gåva fått. Reglerna i ÄB 6 kap. tar sin utgångspunkt däri, att det i första hand är arvlåtaren själv som bestämmer om hans gåva till arvinge skall betraktas som ett förskott på dennes arv och därför räknas av vid arvets fördelning. När det i ÄB 6:1 sägs, att gåva till bröstarvinge skall avräknas på bröstarvingens arv, heter det "såframt icke annat föreskrivits eller med hänsyn till omständigheterna måste antagas ha varit avsett". Vare sig arvlåtaren i testamente bestämt, att sådan avräkning skall ske resp. icke skall ske, eller hans vilja härutinnan kommit till uttryck på annat sätt, skall den följas. Regeln i ÄB 6:1, att gåva till bröstarvinge skall avräknas på arvet, är sålunda en subsidiär bestämmelse; den träder i tillämpning endast då det inte kan utrönas vad arvlåtaren avsett. Denna andrahandsregel bygger på en presumption att arvlåtare i allmänhet inte vill göra skillnad just mellan bröstarvingar utan i stället vill att varje barn resp. varje gren slutligen skall få lika mycket trots att någon

eller några hunnit få något redan under arvlåtarens livstid. Gäller det avlägsnare arvingar än bröstavingar, räknar man däremot med att arvlåtare, som inte lämnat annat besked, snarast får antagas ha velat genom gåva till arvinge gynna denne framför sina andra arvingar. Den subsidiära regeln, dvs. den regel, som gäller, när arvlåtarens vilja ej kunnat utrönas, stadgar därför här det motsatta mot vad som gäller vid gåva till bröstavinge: gåva till annan arvinge skall icke räknas av på dennes arv. Arvingen får sålunda i detta fall lika stor del i den avlidnes kvarlåtenskap som den eljest med honom likaberättigade medarvinge, vilken ej erhållit gåva från arvlåtaren i dennes livstid.

Innebörden av begreppet avräkningsbar gåva eller förskott på arv förtydligas i ÄB 6:2. Sedvanliga presenter, som inte är större än som motiveras av givarens ekonomiska villkor, skall aldrig räknas som arvsförskott. Så inte heller de föräldrarnas utgifter för barnen, som faller inom den i FB bestämda underhållsskyldigheten och detta därmed alldeles oavsett om syskon varit berättigade till och därför fått åtnjuta olika dyrbar utbildning. Beträffande sättet för gåvans avräkning ges regler i ÄB 6:3–5. Det är gåvans värde vid mottagandet som skall räknas av, såvida inte i något enskilt fall annan beräkningsgrund ter sig riktigare. (ÄB 6:3) Skulle arvsloten visa sig inte bli så stor, att hela gåvan kan avräknas, skall avräkning ske bara så långt att arvingen på grund av gåvan blir helt utan arv, däremot är han inte skyldig att återbetala mellanskillnaden, om gåvans värde varit högre än arvsloten nu kan bli. (ÄB 6:4)⁸

Nu kan det tänkas, att en arvinge som fått ett arvsförskott, vilket enligt vad ovan sagts skall avräknas på dennes blivande arv, dör före arvlåtaren. Då blir det ju för denne arvinges eget vidkommande ingen möjlighet att räkna av förskottet vid arvlåtarens död. Här träder emellertid bestämmelsen i ÄB 6:6 in med beskedet, att

förskottet skall avräknas på det arv, som nu tillfaller den avlidne förskottstagarens arvingar i hans ställe. Ett till arvlåtarens barn givet förskott får sålunda räknas av på det arv, som nu skall gå till barnbarnen i denna gren.

En avräkningsregel av speciellt slag återfinnes i ÄB 6:7. Den sammanhänger med GB:s regel om principiell hälftendelning av giftorättsgodset vid makes död mellan efterlevande maken, å ena sidan, och den avlidne makens dödsbo, å andra sidan. Det som vid denna delning tillägges den avlidnes dödsbo blir sedan föremål för arvskifte efter honom. Om någon arvinge till den avlidne maken erhållit ett arvsförskott av honom, kan det bli fråga om avräkning av detta förskott på vederbörande arvinges arvslott enligt ÄB 6:1 st. 1. Om det är en makarnas gemensamma bröstarvinge, som fått ett arvsförskott, skall detta emellertid i princip avräknas inte bara då det är den nu avlidne maken, som givit förskottet av sin egendom, utan också för det fall att det är den efterlevande maken, som givit det av sitt giftorättsgods. Skulle arvslotten efter den först avlidne maken inte vara så stor, att hela förskottet kan avräknas, får återstoden räknas av på det kommande arvet efter den förskottsgivande maken. ÄB 6:7 ger nu en mot ÄB 6:1 st. 2 svarande regel för det fall, att efterlevande maken av sitt giftorättsgods givit egendom till styvbarn eller dess avkomling. Också denna gåva skall räknas av som förskott, redan när andra maken, dvs. barnets egen fader eller moder avlider. Med denna regel i ÄB 6:7 har man avsett att i avräkningshänseende likställa ena makens bröstarvingar med makars gemensamma bröstarvingar.

Laglott

Frågan om vem eller vilka en avliden persons kvarlåtenskap skall tillfalla, har sin utgångspunkt i den principiella motsättningen mellan legal arvsrätt och rätt att göra testamente. Legal arvsrätt är för handen när det i arvsrättsliga regler anges vilka som är en avliden persons arvingar. I ett testamente bestämmer arvlåtaren själv vem som skall ha hans kvarlåtenskap. ÄB kan sägas ge utrymme för båda systemen. Såsom av det ovanstående framgår, anger ÄB vilka som är arvsberättigade efter en avliden person. Det är i tur och ordning bröstarvingar, make, släktingar fr. o. m. föräldrar och deras avkomlingar t. o. m. farbröder, fastrar, morbröder och mostrar samt slutligen allmänna arvsfonden. Men detta är arvets gång endast för den händelse att den avlidne inte i testamente har bestämt annat. Denna arvlåtarens rätt att genom testamente sätta lagens arvsföljdsregler ur spel är emellertid på en punkt begränsad. Bröstarvinges arvsrätt är nämligen genom det s. k. laglottsinstitutet delvis skyddad mot arvlåtarens testamentariska dispositioner. Kvarlåtenskapen efter en person, som har bröstarvingar, delas i en hälft, som är s. k. disponibel kvot, och en hälft, som utgör bröstarvingarnas laglott. Vem den för testamentariska förordnanden disponibla hälftendelen av kvarlåtenskapen skall tillfalla, äger denne arvlåtare själv bestämma. Den andra hälften är i lag förbehållen hans bröstarvingar, som laglott, dvs. att dessas rätt till hälften av arvet är skyddad mot sådana arvlåtarens testamentariska dispositioner, som fräntager bröstarvingarna laglotten eller del av denna. Detta skydd kommer till uttryck i ÄB 7 kap.

Den hälft av kvarlåtenskapen, som sålunda är förbehållen bröstarvingarna, skall delas mellan dem enligt ÄB:s arvsfördelningsregler. Det blir härigenom för varje

bröstarvinge ett skydd, som omfattar hälften av hans arvslott. Envar bröstarvinge äger göra denna sin skyddade rätt gällande oavsett hur hans medarvingar ställer sig och oavsett om testamentet inkräktar bara på hans rätt eller också på medarvingarnas. Det är för övrigt inte ovanligt, att ett testamente inkräktar på en eller flera bröstarvingars laglott just genom att tillerkänna annan eller andra bröstarvingar mera än de skulle fått i arv enligt lagens bestämmelser. I ÄB 7:1 bestämmes därför laglottsskyddet inte såsom en bröstarvingarnas rätt till halva kvarlåtenskapen utan i stället så, att hälften av varje bröstarvinges arvslott utgör hans laglott. Skyddet ges sålunda åt varje bröstarvinge för sig. (ÄB 7:1)

Den avräkning av erhållet arvsförskott, som bröstarvinge enligt vad här förut sagts kan bli skyldig att tåla, måste han, om arvlåtaren inskränkt hans arvsrätt genom testamente, låta gå ut över laglott. Det från arvlåtaren i dennes livstid erhållna skall sålunda i detta fall räknas som en förskottsbetalning av den del av arvslotten, som är laglottsskyddad. (ÄB 7:2)

Laglottsskyddet fungerar inte så, att testamentstagare "automatiskt" måste vika i den mån honom tillagda förmåner inkräktar på bröstarvinges laglott. ÄB 7:3 förutsätter ett bröstarvingens angrepp på testamentet. Detta angrepp kan ske genom att bröstarvinge stämmer in testamentstagaren / testamentstagarna till domstol med yrkande, att dessas rätt till kvarlåtenskapen skall reduceras så långt det behövs för att den attackerande bröstarvingen skall kunna få ut hälften av sin arvslott. Det angrepp på testamentet, som krävs för att bröstarvinge skall komma i åtnjutande av det laglottsskyddande företrädet framför testamentstagaren, kan emellertid göras på ett enklare sätt. Enligt ÄB 7:3 är det tillräckligt att bröstarvinge "påkallar jämkning" av testamentet. Eller mera preciserat: tillkännager för testamentstagaren att han gör anspråk på sin laglott

och därmed kräver ett testamentstagarens häremot svarande avstående beträffande de förmåner, som arvlåtarens testamente ger åt denne. Den tid, inom vilken bröstarvinge måste ställa det nu ifrågavarande anspråket mot testamentstagaren, är både i fall av stämning till domstol och av ett privat "tillkännagivande" hos testamentstagaren begränsad till sex månader från det testamentet delgavs bröstarvingen på sätt i ÄB 14 kap. anges.⁹ Det är därför viktigt att tillkännagivandet sker på sådant sätt, att bröstarvingen kan bevisa inte bara att han givit testamentstagaren sitt anspråk till känna utan också när detta har skett.

Om arvlåtaren förfogat över mera än hälften av kvarlåtenskapen genom att tillgodose en enda testamentstagare, blir jämkningen av dennes rätt principiellt en enkel operation. Testamentstagarens rätt minskas till att omfatta bara halva kvarlåtenskapen, dvs. den disponibla kvoten av denna. Men hur skall jämkningen gå till om det finns flera testamentstagare, som tillsammans tillagts mera än halva kvarlåtenskapen? Rangordningen mellan flera testamentstagare, vilkas rätt till kvarlåtenskapen måste minskas för att bröstarvingarna skall kunna få full laglott, är bestämd i ÄB 7:3. Här, som så ofta annars, är det primära beskedet att testators vilja skall följas, om den kommit till uttryck på denna punkt. Där så inte är fallet, skall de universella testamentstagarnas lotter minskas, innan man angriper legatariernas rätt.¹⁰ Den inbördes relationen mellan flera universella testamentstagare bestäms av regeln att deras lotter skall minskas proportionellt. Om inte ens en minskning ner till noll av alla de universella förordnandena friställer så mycket av kvarlåtenskapen att fulla laglotter kan utbetalas till de bröstarvingar, som så begär, får man angripa också legaten. Bland dessa minskas först de legat, som avser en penningssumma, de s. k. penninglegaten, och om flera sådana legat finns,

minskas dessa legat proportionellt. Sist angriper man för laglottsanspråks tillgodoseende de s. k. saklegaten, dvs. de förordnanden i testamentet som ger testamentstagare viss egendom, t. ex. en eller flera lösa saker.

Utöver det skydd mot arvlåtarens testamentariska dispositioner, som bröstarvingarna åtnjuter enligt de nu behandlade reglerna, beaktas i ÄB 7 kap. det intrång i laglottsrätten, som arvlåtaren menas kunna åstadkomma genom att i livstiden ge bort egendom till dem han vill gynna framför bröstarvingarna. Om bröstarvingarna hade ställts oskyddade gentemot sådana gåvor, hade detta kunnat inbjuda till ett kringgående av reglerna om att endast halva kvarlåtenskapen må testamenteras bort, medan den andra hälften är förbehållen bröstarvingarna som laglott. Naturligtvis har också en arvlåtare med bröstarvingar rätt att ge bort egendom till vem han vill under livstiden. I den mån hans gåvor ej är motiverade av en önskan att påverka fördelningen av hans kvarlåtenskap, berörs de i princip inte av ifrågavarande arvsrättsliga bestämmelser. Vissa gåvor är emellertid sådana, att de generellt kan ses som innebärande ett kringgående av bestämmelserna om laglottens skyddande mot förordnanden i testamente. Sådana gåvor omfattas av bestämmelsen i ÄB 7:4. Här ges vad som brukar kallas det förstärkta laglottsskyddet. Regeln riktar sig mot gåvor, som arvlåtaren i livstiden givit "under sådana omständigheter eller på sådana villkor att gåvan till syftet är att likställa med testamente". Motivet till sådana gåvor är generellt att söka i givarens här nämnda önskan att påverka fördelningen av hans egendom till nackdel för bröstarvingarna. Vid dessa gåvor finns inte heller det för givaren avhållande moment, som består i en motvilja mot att bli av med sin egendom. Det är främst två typer av gåvor, som anses ha ett med testamentets överensstämmande syfte,

dvs. att reglera fördelningen av vederbörandes kvarlåtenskap. Den ena utgörs av gåvor som ges, då givaren har anledning vänta döden förhållandevis snart. Normalt bör ju då hans intresse av att ha egendomen kvar förminskas. Den andra omfattar de fall, då givaren även efter det han givit bort egendomen kan beräknas ha i stort sett samma nytta av den som då han ännu själv ägde denna egendom. Så exempelvis vid gåva till någon som givaren sedan lång tid varaktigt sammanbor med.

Avgörandet om en arvlåtarens gåva skall anses ha de nu nämnda kriterierna och de laglottsberättigade arvingarna därmed vara skyddade mot den minskning av kvarlåtenskapen, som gåvan medfört, kan naturligtvis i det enskilda fallet bereda stora svårigheter. Om gåvan givits på själva dödsbädden eller eljest under en sjukdom, som rimligen kan antagas vara den sista, är väl kriteriet på ett testamentsliknande syfte med gåvan i allmänhet relativt lätt att påvisa. Om givaren dock blir frisk igen, kan det efter hans senare inträffade död vara svårare att avgöra om gåvan skall kunna angripas enligt ÄB 7:4. Det har antagits att om mycket lång tid förflutit mellan den livshotande sjukdomen, under vilken gåvan gavs, och givarens död så skulle kravet på testamentariskt syfte med gåvan inte vara uppfyllt. Mot ett sådant antagande bör väl kunna invändas, att det oväntade tillfrisknandet visserligen kan komma givaren att ångra gåvan men det syfte han vid gåvotillfället hade med denna kan ju inte därmed utraderas. För antagandet ifråga bör emellertid kunna anföras, att situationen vid givarens död på väsentliga punkter dock kommit att bli mycket lik den, som är för handen, då gåvan givits utan att därmed avsetts att påverka kvarlåtenskapens framtida fördelning.

Den andra gruppen av gåvor, omfattade av ordalagen i ÄB 7:4, kännetecknas som nämnts av att givaren

kan beräknas fortsättningsvis ha i huvudsak samma nytta av det bortgivna som före gåvotillfället. Förutom gåvor till make eller mellan andra, varaktigt samboende kan det här röra sig om fall, där givaren förbehållit sig nyttjande- eller avkomsträtt till den bortgivna egendomen. För båda huvudtyperna av gåva är dock att märka att genom gåvan ett för givaren så viktigt livstidsintresse kan ha tillgodosetts, att man får bortse från det missgynnande av bröstarvingarna, som gåvan samtidigt medför.

Om arvlåtarens gåva funnits ha tillkommit i testamentsliknande syfte, skall enligt ÄB 7:4 på gåvan tillämpas laglottsskyddande regler, motsvarande dem, som gäller ifråga om ett arvlåtarens testamente. Gåvotagaren blir därmed skyldig att tåla nedsättning av gåvan och återbära en nedsättningen motsvarande del av gåvan eller, om detta inte låter sig göra, utge ersättning för vad som skulle ha återlämnats. Gåvotagaren är återbäringsskyldig oberoende av om han varit i god tro eller inte. Återbäringsskyldighet kan dock för vissa fall vara utesluten. Detta anges i lagtexten genom undantagsbestämmelsen att gåvan skall återbäras "om ej särskilda skäl äro däremot". Gåvotagaren har sålunda rätt att få sådana i det särskilda fallet föreliggande omständigheter beaktade, som skulle göra det otillfredsställande att kräva gåvan åter. Situationen kan exemplifieras med förhållandena i det i NJA 1954 s. 517 refererade rättsfallet. En änka, som hade en son och en dotter, bodde i en henne tillhörig villa tillsammans med dottern. De hade bott där tillsammans under hela dotterns livstid och dottern var nu sedan länge vuxen. Genom en gåva, som fick anses till syftet jämfäst med testamente, gav modern villafastigheten till dottern. Dottern blev, trots att detta syfte med gåvan var uppenbart, inte återbäringsskyldig för tillgodoseende av sonens laglottsanspråk av skäl, att han före

gåvotillfället ekonomiskt utnyttjat modern i så stor omfattning, att detta fick anses utgöra tillräckliga "särskilda skäl" mot återbäringsskyldighet för dottern.

Vid laglottens beräkning skall gåvans värde läggas till kvarlåtenskapen. I princip blir det här gåvans nuvärde och icke värdet vid gåvotillfället som skall beaktas. Detsamma gäller då återbäringsskyldigheten skall fullgöras genom att gåvotagaren utger ersättning för den del av gåvan, som omfattas av återbäringsskyldigheten.

Av intresse för bestämmande av det förstärkta laglottsskyddets omfattning är att notera att ÄB 7:4 ansetts generellt tillämplig på benefika, oåterkalleliga förmånstagareförordnanden till livförsäkring. Detta förordnande har ansetts såsom sådant innefatta gåva som till syftet är att likställa med testamente.¹⁷

Slutligen är att beakta att bröstarvinge, som vill göra sitt förstärkta laglottsskydd gällande mot gåvotagare, som fått gåvan till sig utgiven, har att instämma klandertalan mot denne inom ett år från det bouppteckning efter arvlåtaren avslutades. För det fall att gåvan vid dödstillfället inte var fullbordad löper denna klandertid inte. Det blir i det sistnämnda fallet i princip gåvotagaren som har att vidtaga åtgärder för att få gåvoobjektet utlämnat. Därmed finns för sådana fall en annan utgångspunkt för de laglotsberättigades invändningar mot gåvan.

Efterskrift angående underhållsbidrag till barn ur avliden förälders kvarlåtenskap

Fram till den 1 juli 1979 finns i ÄB 8 kap. bestämmelser om underhållsbidrag ur kvarlåtenskap. Enligt lag den 14 december 1978 skall dessa bestämmelser upphöra att

gälla fr. o. m. den 1 juli 1979, dock att de skall tillämpas om arvlåtaren avlidit före sistnämnda datum.

Enär dessa bestämmelser sålunda fortsättningsvis kan beräknas få synnerligen ringa praktisk betydelse, saknas här anledning att närmare redogöra för dem. Det skall endast nämnas, att bestämmelserna ifråga huvudsakligen gav följande skydd för sjukt barn resp. barn, vars utbildning och uppfostran vid förälders död ännu inte var avslutad.

Om arvlåtaren i testamente förordnat, att ur hans kvarlåtenskap underhållsbidrag skulle utgå till barn, som till följd av sjukdom eller annan sådan orsak inte kan försörja sig, har barnet rätt att utfå det sålunda föreskrivna underhållsbidraget ur kvarlåtenskapen även om detta skulle inkräkta på annan bröstarvinges laglott. (ÄB 8:2) Vidare: om arvlåtaren efterlämnar barn, vars uppfostran inte är avslutad, äger barnet enligt ÄB 8:1 rätt att ur kvarlåtenskapen utfå ett engångsbidrag för sitt underhåll i den mån barnets arvslott inte räcker till erforderligt fortsatt underhåll och detta behov inte heller täckes på annat sätt. Denna rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen är privilegierad genom bestämmelse, att övriga bröstarvingars laglott kan av dem utfås först av vad som eventuellt finns kvar, sedan underhållsbidraget utbetalts. Rätten till laglott kan sålunda för de övriga bröstarvingarnas del helt elimineras.

Skälen till att dessa förmåner för sjukt eller ännu icke färdigutbildat barn nu tages bort är många. Främst må nämnas att då hittillsvarande stadgande i FB om föräldrars underhållsskyldighet mot vuxet sjukt barn nu försvinner, faller själva grunden för bestämmelsen i ÄB 8:2 om rätt för arvlåtare att tillgodose sådant barn på de andra bröstarvingarnas bekostnad. Beträffande barn, som ännu inte fått sin uppfostran avslutad, må särskilt nämnas, att sådant barns behov numera i det

mesta täcks av rätten till barnpension enligt den allmänna försäkringen och förmåner på grund av tjänstegrupplivförsäkring. Dessutom må nämnas att rätten till underhållsbidrag enligt ÄB 8:1 mycket sällan synes ha tagits i anspråk. Skälet härtill, i sin tur, är närmast att en av dessa två situationer varit för handen: I ett stort antal dödsbon har efterlevande makes rätt till den bodelningsförmån, som ges i GB 13:12 st. 2 tagit hela boet i anspråk och underhållsbidrag till barnet har då ej alls kunnat utfås. I åter andra bon har kvarlåtenskapen efter den avlidne föräldern varit så stor, att barnets underhållsbehov täckts redan av arvslotten.¹²

Boutredning och arvskifte

ÄB:s kap. 18 och följande kap., som innehåller bestämmelser om de åtgärder, vilka närmast är att företaga med avseende på en avliden persons bo, motsvarar sakligt sett innehållet i 1933 års lag om boutredning och arvskifte.

Allmänna bestämmelser rörande dödsbo

I det här inledande kap. 18 ges allmänna bestämmelser om dödsbo. Termen dödsbo omfattar vad en avliden person efterlämnar av tillgångar, skulder etc. och vad som i övrigt hänför sig till den juridiska person, som dödsboet utgör. Mot bakgrunden härav ges i ÄB 18 kap. besked framför allt om vilka, som är delägare i dödsboet och vad dessa under främst den allra närmaste tiden efter dödsfallet är berättigade och förpliktade att företaga sig i anledning av dödsfallet.

Dödsbodelägare är alltid den avlidnes arvingar och vanligen också efterlevande make. Även om arvingarnas rätt till arv skulle vara helt eller delvis utesluten genom ett den avlidnes testamente, räknas ändå arvingarna som dödsbodelägare till dess det genom testamentets lagkraftvinnande blir klart att de ej alls skall ha del i kvarlåtenskapen.¹³

Universella testamentstagare har också ställning av dödsbodelägare och förblir därvid i den mån testamen-

tet sedermera beträffande dem vinner laga kraft. De mister emellertid sin ställning som dödsbodelägare genom att testamentet i förevarande del blir ogiltigförklarat. De kan vidare förlora sin rätt enligt testamentet och därmed sin ställning som dödsbodelägare genom försummad testamentsbevakning eller genom uttryckligt godkännande av testamentet.¹⁴

Under tiden från dödsfallet och till dess det blir klart i vad mån testamentet kommer att bli bestående, är sålunda både arvingar och de i testamentet insatta universella testamentstagarna att räkna som dödsbodelägare.

Att notera är vidare att efterlevande make ej alltid är dödsbodelägare; så nämligen icke om giftorätt i äktenskapet ej alls var för handen och den efterlevande maken i sådant fall ej heller är arvsberättigad efter sin avlidne make eller i testamente av denne gjorts till universell testamentstagare. (ÄB 18:1).

I det nu nämnda lagrummet påpekas också det förhållandet, att den, som på grund av arv eller testamente har rätt till framtida sekundosuccession, ej är delägare i den aktuella arvlåtarens dödsbo utan först i den arvinges eller universella testamentstagarers dödsbo, ur vilket sekundosuccessorn en gång skall utfå sin arvs- eller testamentslott.

Dödsbodelägarerna är gemensamt legal ställföreträdare för den juridiska person, som dödsboet utgör. Sålunda åvilar förvaltningen av den dödes egendom och dödsboets angelägenheter i övrigt dödsbodelägarerna tillsammans. De företräder dödsboet gentemot tredje man och äger tala och svara i mål, som rör dödsboet. Denna gemensamma förvaltning innebär, att åtgärder rörande dödsboet kan vidtagas endast om alla dödsbodelägarerna samtycker till åtgärden ifråga. Undantag har dock gjorts beträffande "åtgärd som ej tål uppskov" – sådan får företagas fast man inte kunnat

inhämta allas samtycke. (ÄB 18:1).

I ÄB:s 18 kap. uppmärksammas vidare, att åtgärder rörande boet kan behöva vidtagas innan man ens hunnit fastställa vilka dödsbodelägare som finns eller dessa annars hunnit träda i verksamhet för dödsboets del. Här ges regler om eventuellt erforderligt omedelbart omhändertagande av dödsboets egendom. Detta uppdrages åt vissa den avlidne närstående personer eller i sista hand åt polismyndigheten. (ÄB 18:2). Snar skuldsättning för dödsboets räkning kan bli nödvändig. Om det gäller rimliga kostnader för begravning eller bouppteckning blir dödsboet betalningsskyldigt trots att åtgärder måst vidtagas utan att alla dödsbodelägar- nas samtycke kunnat inhämtas. Detsamma gäller beträffande andra åtaganden för dödsboets räkning, om medkontrahenten är i god tro. (ÄB 18:3). Dödsboets bundenhet gentemot godtroende tredje man utvecklas vidare i ÄB 18:4. Ytterligare en särskilt preciserad åtgärd är utan vidare tillåten, nämligen utbetalning av vissa underhåll ur dödsboets medel. Till efterlevande make och oförsörjda barn får alltid utbetalas nödigt underhåll för tre månaders tid. Annan dödsbodelägare, som för sin försörjning varit beroende av den avlidne, har rätt att för sitt fortsatta underhåll få utbetalning i förskott av den arvs- eller testamentslott, som kan beräknas skola tillkomma honom. En förutsättning härför är dock att utbetalningen inte stör boets utredning. (ÄB 18:5).

Med dödsbodelägarernas ställning som förvaltare av dödsboet är förbunden skyldighet för dem att ersätta skada, som de genom sina ifrågavarande åtgärder har åsamkat någon, vars rätt är beroende av boets utredning. Ersättningsskyldigheten är emellertid begränsad till uppsåtliga eller av vårdslöshet vållad skada. (ÄB 18:6).

Boutredningsman och testaments-exekutor

Stundom kan det vara opraktiskt med det ovan behandlade sättet för dödsboets företrädande och förvaltning, nämligen att detta kräver medverkan av alla dödsbodelägare. Väl kan förhållandet i det enskilda fallet förenklas genom att några dödsbodelägare befullmäktigar annan dödsbodelägare eller någon utanför denna krets att generellt utöva dem tillkommande förvaltning, varigenom förekommande åtgärder kan läggas i färre personers eller t. o. m. i endast en persons händer. Denna väg är dock kanske inte alltid framkomlig exempelvis av det skälet, att enighet bland dödsbodelägarna om sådant befullmäktigande inte kan uppnås. ÄB ger emellertid andra möjligheter till i det förevarande avseendet förenklad förvaltning. Sådan kan åstadkommas antingen genom att domstol efter ansökan förordnar en boutredningsman eller genom att arvlåtaren i testamente nämner en testamentsexekutor. Närmare bestämmelser om utseende av sådan företrädare för dödsboet och om deras ställning finns i ÄB:s 19 kap. Här ges enskild dödsbodelägare rätt att hos domstol begära, att dödsboets egendom skall avträdas till förvaltning av boutredningsman och att boutredningsman skall förordnas av domstolen. (ÄB 19:1). Ansökan kan vidare göras av ett flertal i ÄB 19:1 angivna andra intressenter i dödsboet, däribland av den testamentsexekutor, som den avlidne kan ha angivit i sitt testamente. Skillnaden mellan boutredningsman och testamentsexekutor är i vad gäller vederbörandes förordnande sålunda den, att boutredningsmannen tillsätts av domstol, medan testamentsexekutorn får sin behörighet genom den avlidnes eget förordnande. För att domstolen skall kunna kontrollera, att alla dödsbodelä-

garna får tillfälle att yttra sig i ärendet angående utseendet av boutredningsman, skall vid ansökan fogas avskrift av bouppteckningen eller besked om datum för dennas registrering. Göres ansökan innan bouppteckningen är förrättad, har man att i stället lämna annan trovärdig uppgift om vilka som är dödsbodelägare (ÄB 19:2). Den uppgiften kan exempelvis lämnas av två tillförlitliga och i dödsboets angelägenheter väl insatta personer. Vid utseende av boutredningsman skall domstolen tillse, att uppdraget ges åt en person, som har de för utredningen ifråga erforderliga kvalifikationerna. Om sökanden lämnat förslag beträffande personvalet, skall detta förslag i allmänhet följas, särskilt om dödsbodelägarna är ense i frågan. Intet hindrar, att dödsbodelägare förordnas till boutredningsman. Testaments-exekutor har alltid företräde att bli förordnad, om inte särskilda skäl kan anföras för att uppdraget skall ges åt annan. (ÄB 19:3).

Boutredningsmannauppdraget varar normalt till dess boets utredning till alla delar slutförts. Stundom kan det dock bringas att upphöra i förtid. ÄB ger i 19:5–8 olika grunder för boutredningsmannens entledigande på hans egen eller på dödsbodelägarnas begäran. Uppdraget förfaller vidare, om dödsboet avträdes till konkurs – då blir det i stället konkursförvaltarens sak att omhänderta dödsboets angelägenheter. Boutredningsmannens uppgift är enligt ÄB 19:11 att ”företaga alla för boets utredning erforderliga åtgärder”. De viktigaste av dessa är preciserade i ÄB 19:11–14. Härtill kommer de avslutande åtgärder, som varit det huvudsakliga syftet med den dittillsvarande utredningen, nämligen boutredningsmannens redovisning och kvarvarande tillgångars fördelning mellan dödsbodelägarna. Arvskiftet och i förekommande fall också bodelning med efterlevande make förutsattes bli förrättade av delägarna själva. (ÄB 19:15 st. 2). Även i fall, där dessa är överens

om hur boets tillgångar skall mellan dem fördelas, brukar dock boutredningsmannen härvid lämna dem erforderligt biträde. Skulle de inte bli överens, fungerar boutredningsmannen – förutsatt att han inte själv är dödsbodelägare – som skiftesman med behörighet att företaga s. k. tvångsskifte mellan delägarna. (ÄB 23:5).¹⁵

Dödsbodelägarna har rätt till fortlöpande kontroll av boutredningsmannens förvaltning utav boets angelägenheter. Sålunda kan envar av dem begära, att domstolen förordnar god man att öva tillsyn över förvaltningen. Sådan god man äger företaga i ÄB 19:17 närmare angivna åtgärder för klarläggande av hur boutredningsmannen skött förvaltningen. Boutredningsman, som med uppsåt eller av vårdslöshet åsamkat boet skada, är skyldig ersätta denna. (ÄB 19:18). Vidare kan klandertalan föras mot boutredningsmannens redovisning. För sådan talan gäller sysslomannarättens regler. (ÄB 19:19). Viktig är inte minst bestämmelsen i HB 18:9, enligt vilken sålunda klander av boutredningsmannens förvaltning måste ske inom ett år efter det redovisningen lämnades.

Enligt en nyttillkommen bestämmelse skall boutredningsmannen varje år, så länge uppdraget varar, före den 1 april avge redovisning över förvaltningen under föregående kalenderår. Denna hans redovisning skall tillställas minst en dödsbodelägare och vidare skall boutredningsmannen meddela domstolen till vem redovisningen sålunda lämnats. (ÄB 19:14a).

Testamentsexekutorns ställning som förvaltare av dödsboet är enligt ÄB 19:20 i praktiskt taget alla avseenden densamma som boutredningsmannens. Dock äger testamentsexekutor, om testamentet inte säger annat, överlåta dödsboets fasta egendom och tomträtt utan att såsom boutredningsmannen behöva ha dödsbodelägarnas samtycke härtill. (ÄB 19:13).

Bouppteckning

En av de tidigare åtgärder, som är att vidtaga i dödsboet, är att lämna den redogörelse för dettas ställning, som innefattas i en bouppteckning. Det ankommer på dödsbodelägare, som har hand om den avlidnes egendom, resp. boutredningsman eller testamentsexekutor att föranstalta om bouppteckning. Detta sker genom att vederbörande bestämmer var och när bouppteckningen skall företagas och ger "två kunniga och trovärdiga" personer uppdraget att förrätta den. (ÄB 20:21) Ett observandum må här göras: boutredningsman och testamentsexekutor kan ej vara bouppteckningsförrättare – man möter ofta den felaktiga uppfattningen, att de skulle kunna utöva denna funktion. I ÄB 20 kap. ges åtskilliga detaljbestämmelser om hur boets uppteckning i övrigt skall ske. De hänför sig i huvudsak till de båda syftena med förrättningen ifråga: att få boets ställning klarlagd till utgångspunkt för den fortsatta utredningen och att åstadkomma det instrument, utifrån vilket eventuellt utgående arvskatt skall beräknas.

Till bouppteckningen skall kallas personer av tre kategorier: dels alla dödsbodelägare, dels efterlevande make – om denne i det förevarande fallet ej skulle vara att kalla som dödsbodelägare – dels dem som nu kan beräknas bli sekundosuccessorer efter nuvarande arvinge eller testamentstagare.¹⁶ Eftersom det inte är nödvändigt att till bouppteckningen kallade personer inställer sig vid förrättningen, får tillses att kallelsen sker på sådant sätt att det vid bouppteckningens registrering kan styrkas, att alla blivit kallade. (ÄB 20:3 st. 2)

Boets uppteckning sker med ledning av de uppgifter, som lämnas till de båda bouppteckningsförrättarna. Skyldig att lämna uppgifter angående boets ställning är "den som vårdar egendomen eller eljest är med boet

bäst förtrogen". (ÄB 20:6) Det kan vara en eller flera bouppgivare; en känner kanske uteslutande och fullständigt till den avlidnes rent ekonomiska förhållanden, en annan är förtrogen med vederbörandes hem- och släktförhållanden i vad här är i fråga. Vidare är varje dödsbodelägare och efterlevande make skyldig att stå till tjänst med de uppgifter han kan ha att lämna rörande boet. Bouppgivaren handlar under edlig förpliktelse. Det åligger honom därmed att dels på bouppteckningshandlingen teckna försäkran att hans uppgifter rörande boet i allt är riktiga och att ingenting av honom utelämnats med vilja och vetskap dels att bestyrka denna försäkran med edgång, om sådan begäres. Dödsbodelägare resp. efterlevande make kan också avkrävas edgång i fråga rörande boets ställning trots att vederbörande ej fungerat som uppgiftslämnare vid bouppteckningen. (ÄB 20:6)

ÄB:s 20 kap. ger vidare besked om vad bouppteckningen skall innehålla. I bouppteckningen skall anges dagen, då bouppteckningen förrättats, och från den dagen räknas den tid av en månad efter upprättandet, inom vilken bouppteckningen skall inges till domstolen för registrering. (ÄB 20:8)

Bouppteckning skall ske inom tre månader från dödsfallet. Denna tid kan dock av domstolen på ansökan förlängas, om skäl därför finnes. Ansökan skall göras inom den nämnda tremånadersfristen. En av de vanligaste orsakerna till förlängning är den, att boet är så omfattande eller annars svårt att utreda, att de för bouppteckningen erforderliga uppgifterna inte kan presteras förrän efter en omfattande och tidskrävande utredning.

I bouppteckningen skall vidare beträffande den avlidne och beträffande dödsbodelägare och efterlevande make lämnas de uppgifter, som nämnes i ÄB 20:3: för den förstnämndes del krävs besked om namn, yrke,

hemvist och dödsdag; de senare skall anges med namn, hemvist, eventuell släktskap med den avlidne och för underårig också födelsedag.

Om god man för bortovarande arvinge eller testamentsstagare redan av domstol förordnats, skall detta anges i bouppteckningen. Detsamma gäller för förordnande av god man för underårig dödsbodelägare, vars förmyndare har ett intresse i dödsboet, som kan strida mot den omyndiges. (FB 18:2) Ett av de vanligaste fallen av detta slag är det, då en av den underåriges föräldrar avlidit och bodelning skall ske mellan dennes dödsbo och den efterlevande maken – föräldern som nu är ensam förmyndare för makarnas barn. Åtminstone i inte alltför stora eller komplicerade dödsbon kan det vara tillfyllest att det i bouppteckningen anges, att viss person varit närvarande vid bouppteckningen för att som föreslagen god man bevaka den underåriges rätt vid boutredningen. Utifrån detta besked kan då domstolen ge godmansförordnande för den sålunda föreslagne.

I ÄB 20:4 och 5 ges vidare besked om viktiga delar av bouppteckningens innehåll. Enligt ÄB 20:4 skall den avlidnes tillgångar och skulder anges sådana de var vid dödstillfället. Härtill kommer dock uppgift om två först efter dödsfallet ådragna utgifter för dödsboet, nämligen begravnings- och bouppteckningskostnader. Tillgångarnas värde per dödsdagen skall också anges. Aktier och obligationer till då gällande börs- eller andra officiella värden, fordringar med eventuell ränta per dödsdagen, fast egendom till taxeringsvärdet året före dödsåret, lösöreföremål till det pris – med avdrag av försäljningskostnader – som man kan beräknas utfå vid en omsorgsfull försäljning av dem. Också efterlevande makes tillgångar och skulder skall antecknas och värderas, om giftorättsgemenskap råder i äktenskapet. Bouppteckningen kommer ju då att ligga till grund för

bodelning mellan den avlidne makens dödsbo och den efterlevande maken. Var däremot *all* makarnas egen- dom enskild, skall den efterlevandes tillgångar och skulder redovisas i bouppteckningen endast om den avlidne maken efterlämnar arvinge eller testamentstaga- gare, som äger träda till såsom sekundosuccessor, när den efterlevande maken avlidit. ÄB 20:5 anger vissa handlingar, som skall intagas i bouppteckningen, nämligen äktenskapsförord och testamente, om sådana finns, vidare uppgift om eventuella livförsäkringar av beskaffenhet att inte ingå i kvarlåtenskapen; dessa senare faller då inte under 4 §:ens redovisning av dödsboets tillgångar. Från vederbörande försäkrings- bolag erhålles normalt sådana uppgifter, sammanställ- da så, att detta försäkringsbolagets besked kan fogas som bilaga till bouppteckningen. Enligt vad vidare i detalj anges i ÄB 20:5 st. 3 skall i bouppteckningen uppgift lämnas om förskott av arv, som den avlidne lämnat resp. om andra från honom erhållna gåvor än sedvanliga skänker.

Om än inte vanligt så dock inte heller alldeles ovanligt är, att nya uppgifter rörande dödsboet kommer i dagen efter det bouppteckning förrättats. Ytterligare tillgång- ar och skulder kan bli kända, ett förut inte åberopat testamente kommer fram etc. Sådan eller annan felak- tighet i bouppteckningen skall enligt ÄB 20:10 göras till föremål för rättelse i en tilläggsbouppteckning. För tilläggsbouppteckning gäller samma bestämmelser som för ursprunglig bouppteckning, dock att tiden för tilläggsbouppteckning är bestämd till en månad efter det felaktigheten visade sig vara för handen. (ÄB 20:10)

Den 1 juli 1976 infördes en bestämmelse till lättnad för utredningen av mycket små dödsbon. (ÄB 20:8a) Om dödsboets medel inte beräknas kunna räcka till annat än begravningskostnader och andra utgifter med

anledning av dödsfallet och det inte heller bland tillgångarna finns fast egendom eller tomträtt, behöver bouppteckning inte göras. Det räcker då i stället med att socialnämnden gör en s. k. dödsboanmälan till domstolen. I ÄB 20:8a 2 st. anges vilka uppgifter en sådan anmälan skall innehålla. Också i här nämnda dödsbon kan det emellertid komma att inträda bouppteckningsplikt. Så nämligen om dödsbodelägare eller annan rättsägare begär att bouppteckning skall förrättas och ställer säkerhet för bouppteckningskostnaden resp. om ny tillgång yppas och dödsboet därigenom visar sig vara mera omfattande än här först angivits.

Den avlidnes skulder

Beträffande betalning av den dödes skulder ges regler i ÄB, som är mycket viktiga att iakttaga med hänsyn till de konsekvenser, som underlåtenhet härutinnan kan få för dödsbodelägarna. Grundregeln är naturligen den, att dödsboets medel skall användas till betalning resp. säkerställande av den avlidnes skulder så långt dessa medel förslår. Det är endast nettotillgångarna av boet, som kan förvärfvas på grund av arv eller testamente – borgenärerna skall först tillgodoses. Å andra sidan sträcker sig dessas rätt till betalning inte längre än dödsboets medel förslår. Dödsbodelägarna har i princip ingen skyldighet att härutöver prestera betalning till den avlidnes borgenärer. Eftersom emellertid fordringsägarnas möjlighet att få betalt kan vara beroende av hur boutredningen sköts, har i ÄB 21 kap. givits regler, enligt vilka dödsbodelägarna kan ådraga sig personlig betalningsskyldighet för sådana den avlidnes skulder, till vilkas betalning dödsboets medel inte räcker. Dessa regler syftar i huvudsak till att förmå dödsbodelägarna

att åstadkomma så god förvaltning av dödsboets angelägenheter som möjligt och att icke låta arvingar eller testamentstagare få ut något ur boet förrän det är klart, att det inte inkräktar på borgenärernas rätt till betalning. I förstnämnda hänseendet stod redan före tillkomsten av 1933 års lag om boutredning och arvskifte den möjligheten till buds, att den avlidnes egendom avträdades till konkurs. Härigenom lades boets utredning i konkursförvaltarens händer och därmed var faran över för att dödsbodelägarerna genom egen förvaltning, med exempelvis oförståndig realisation av boets tillgångar, minskade borgenärernas möjlighet att få betalning. Stundom är det naturligtvis alldeles uppenbart att dödsboets ekonomiska ställning är sådan, att en konkurs är den riktiga formen för boets avveckling. På ett tidigt stadium av boutredningen kan det dock ofta vara svårt att med större säkerhet bedöma huruvida dödsboets tillgångar skall komma att förslå till full betalning av alla skulder. Det kan då senare komma att visa sig, att man felbedömt situationen och inlett ett konkursförfarande, som sedermera visar sig vara opåkallat. Förutom att en sådan, låt vara ofrivillig, felbedömning kan medföra kostnader, som varit onödiga, har man ansett att det kunde vara nedsättande för den avlidnes minne, att hans dödsbo skulle anses konkursmässigt, när det i själva verket inte var det. I ÅB ges därför möjlighet för dödsbodelägarerna att med samma för dem befriande verkan, i stället för att ansöka om konkurs, låta dödsboet avträdas till förvaltning av boutredningsman. (ÅB 21:1) Om dödsboets egendom ej inom en månad efter det bouppteckning förrättades blivit avträdd till konkurs *eller* till förvaltning av boutredningsman, ådrager sig dödsbodelägarerna personligt betalningsansvar för sådana den avlidnes skulder, som de kände till vid bouppteckningstillfället, i den mån dessa skulder ej kan bli betalda av boets medel.

Dödsbodelägarna blir befriade från detta betalningsansvar oavsett vem som begärt konkursen eller avträdandet till förvaltning av bouppteckningsman. Beträffande skulder, som kommer i dagen först efter det bouppteckning hållits, är tiden utsträckt till en månad efter det sådan ny gäld "yppades". (ÄB 21:1) Omfattningen av det gäldansvar, som dödsbodelägare kan ådraga sig genom försummelse att avträda boet, anges i ÄB 21:2 till skillnaden mellan den betalning, som kan ske från dödsboets sida och skulden. För vissa fall stadgas dock befrielse från dödsbodelägarers personliga ansvar för den dödes skulder fastän dödsboet inte blivit avträtt till förvaltning, som i ÄB 21:1 sägs. Det ena gäller arvinge eller testamentstagare, som hållit sig praktiskt taget helt utanför dödsboets angelägenheter. Har han ej mottagit någon förmån ur dödsboet och inte heller annars befattat sig med detta utöver att han kan ha hjälpt till med det omedelbara omhändertagandet av den dödes egendom eller deltagit i bouppteckningen, blir han inte betalningsskyldig för någon den avlidnes skuld. (ÄB 21:18) Det andra avser det fall att den avlidne ingenting ägde utöver utmätningsfri egendom. Då blir ingen dödsbodelägare skyldig betala dödsboets skulder men de måste låta dödsboets ehuru utmätningsfria egendom användas till skuldernas betalning. (ÄB 21:19).

Borgenärerna är vidare tryggade genom bestämmelser om verkan av att bodelning eller arvskifte sker innan dödsboets skulder blivit betalda eller boets egendom annars använts på sätt som kan förringa deras möjlighet att få betalt för sina fordringar. (ÄB 21:5–6, 21:11–12, 21:14 och 16)

Arvskifte

Som tidigare nämnts, är slutmålet för boets förvaltning att efter eventuella skulders betalning eller betalningens säkerställande få fram den nettobehållning, som skall fördelas enligt ÄB:s regler om arv och testamente. För det fall, att den döde var gift och giftorättsgemenskap var för handen i äktenskapet, skall först bodelning ske mellan dödsboet och den efterlevande maken. (ÄB 23:1). Om däremot alls ingen makarnas egendom var giftorättsgods, blir det inte fråga om bodelning. Man har då bara att åtskilja makarnas enskilda egendomsmassor. Den fördelningen är inte reglerad i GB. Den kan dock stundom bli ganska besvärlig på grund av svårigheter att bevisa om viss egendom tillhör mannen eller hustrun. Uppdelningen av den enskilda egendomen vid äktenskapets upplösning genom dödsfall – eller äktenskapsskillnad – kallas ibland för quasibodelning.

Rent praktiskt sker bodelningen enligt GB 13 kap. ofta samtidigt med arvskifte och i en och samma handling, ofta rubricerad endast som "arvskifte". Oavsett det formella tillvägagångssättet måste det praktiska resultatet uppnås, att bodelning eller eventuellt erforderlig quasibodelning föregår arvskifte efter gift person. Det är den egendom, som dödsboet härvid tillägges, som skall bli föremål för arvskifte mellan arvingar och eventuella universella testamentstagare. Legatarierna deltagar, såsom icke-dödsbodelägare, inte i arvskiftet. Om legatariernas tillgodoseende finns regler i ÄB 22 kap. Här räknar man med två typfall: det ena är det, då legatarien tillerkänts en rätt, att utgå direkt från dödsboet, vilket är det vanligaste. Det andra är det, då testator pålagt arvinge eller universell testamentstagare att utge legatet ur egendom, som han själv får som arvs- eller testamentslott. (ÄB 22:1 och 2). I det

förra fallet skall legatet utges till legatarien så snart det lämpligen kan ske; i det senare fallet, när arvingen resp. testamentstagaren själv fått den egendom, ur vilken legatet skall tagas. Det finns också ett mera preciserat tidsbesked ang. legat. Den som tillagts ett penninglegat är berättigad till ränta på detta efter det fyra månader gått sedan testator avled. Räntan räknas enligt Räntelagens bestämmelser på sätt som anges i ÄB 22:5.

Arvskifte, liksom bodelning, beräknas i första hand ske genom överenskommelse mellan dem, som har rätt till del i dödsboet. Detta kommer till uttryck i ÄB 23:1, där det säges "Arvskifte förrättas av arvingar och universella testamentstagare. Var den döde gift, skall först bodelning äga rum mellan efterlevande maken och övriga delägare efter vad i giftermålsbalken sägs". Arvskiftet är en privat förrättning. Delägarna bestämmer själva när de vill dela arvet, hur de vill dela det och om de alls vill dela upp dödsboets nettobehållning sig emellan. De kan i stället välja att låta dödsboet stå oskiftat.¹⁷ För arvskifte gäller ett formkrav; det är samma formkrav som vid bodelning, arvskiftet skall ske skriftligen med vittnen. (ÄB 23:4). Delägarna har sålunda att underteckna en fördelningshandling och att låta sina namnteckningar bevittnas av två personer. Dessa vittnen är vad man brukar kalla solennitetsvittnen, dvs. att den av delägarna undertecknade handlingen blir en giltig arvskifteshandling endast om två vittnen bekräftat riktigheten av delägarnas underskrifter. Så länge en sådan arvskifteshandling inte upprättats, har dödsboet inte slutligt skiftats. Det hindrar emellertid inte, att delägarna är bundna av mer eller mindre fullständiga, mer eller mindre partiella faktiska fördelningar och av överenskommelser om hur man skall dela. Sådana överenskommelser är bindande oavsett hur de träffats; de kan sålunda vara exempelvis muntliga.

Härovan har noterats att dödsbodelägarna har rätt

att dela dödsboets tillgångar som de önskar, dvs. att de kan dela på annat sätt än lagens arvsregler anger och också med avvikelser från giltigt testamente. Detta förutsätter dock enighet mellan dödsbodelägarna. Krav på sådan enighet förefinns vidare i en regel, som baserar sig på det här tidigare nämnda förhållandet att det endast är boets nettotillgångar, som står till förfogande för delning mellan arvingar och universella testamentstagare.¹⁸ Varje dödsbodelägare har i ÄB 23:2 tillagts rätt att motsätta sig arvskifte så länge inte dödsboets skulder blivit betalda. Man kan emellertid göra sig fri från detta dödsbodelägares veto inte bara genom att betala skulden ifråga utan också genom att säkerställa kommande betalning eller fritaga just denna delägare från ansvar för skulden. Enligt ÄB 21:12 svarar nämligen dödsbodelägarna för veterliga skulder om de skiftar boets egendom utan att betala eller säkerställa sådana skulder.

Vidare kan dödsbodelägarna tänkas bli överens om hur stor del av dödsboets summapåvärd var och en skall ha men däremot inte kunna enas om vilka egendomsföremål var och en skall få inom denna lott. Eller med andra ord: man blir överens om hur den s. k. summadelningen skall ske men däremot inte om den s. k. lottläggning, genom vilken summadelningen skall förverkligas. Då har man att hålla sig till ÄB:s lottläggningsregel, som i första hand säger, att varje delägare har rätt att få en del av varje slags egendom, som finns i dödsboet. Nu är ju emellertid inte all egendom på det sättet delbar, därför följer ett tillägg, enligt vilket egendom, som inte lämpligen kan delas, får läggas ut på en av lotterna.

Man måste naturligtvis räkna med att det icke i alla dödsbon går att uppnå enighet mellan delägarna beträffande alla de delspörsmål, som hänger samman med arvets fördelning. Framkomligheten är emellertid

för sådana fall säkrad därigenom att envar delägare har rätt att hos domstol begära, att någon förordnas att vara skiftesman i dödsboet. Sådant förordnande innebär att skiftesmannen äger företaga s. k. tvångsskifte, dvs. bestämma om fördelningen så som han anser vara riktigt. Testamentsexekutor och boutredningsman, som inte själv är dödsbodelägare, fungerar som skiftesman utan särskilt förordnande. (ÅB 23:5). Ansökan om förordnande av skiftesman kan göras av envar dödsbodelägare. (ÅB 23:5). Om inte alla dödsbodelägarna står bakom ansökan, skall domstolen inhämta de icke-sökande dödsbodelägarnas mening, om skiftesmannaförordnande alls skall ges och om vem som i jakande fall skall förordnas. Också föreslagen skiftesman skall höras i frågan om han vill förordnas eller ej. (ÅB 23:7). Skiftesmannens uppgifter är preciserade i ÅB 23:8. Han skall bestämma tid och plats för arvskifte och kalla dödsbodelägarna till förrättningen. Trots att skiftesmannaförordnandet vanligen grundar sig på konstaterad omöjlighet att ena delägarna om hur boet skall skiftas, ålägges skiftesmannen att börja med att försöka få delägarna att komma fram till en överenskommelse. Om detta inte lyckas, blir det skiftesmannens sak att bestämma hur boet skall delas. Över sin fördelning skall han upprätta en skriftlig handling, underteckna denna och ofördröjligen delge den med varje delägare – både med dem som kommit till förrättningen och dem som av någon anledning uteblivit. Varje delägare skall vid denna delgivning få sitt exemplar av skifteshandlingen i bestyrkt avskrift. Sedan blir det varje delägares sak att taga ställning till frågan om han vill låta sig nöja med skiftesmannens fördelning eller om han vill försöka få den ändrad. I senare fallet har delägaren att inom tre månader från det skifteshandlingen delgavs honom stämma in de andra delägarna till domstol med yrkande att skiftet skall ändras enligt hans önskan. Hans krav kan

innebära, att ärendet skall gå tillbaka till skiftesmannen för nytt och ändrat skifte men han kan också inskränka sig till ett yrkande, att skiftet skall av domstolen ändras på de punkter och på det sätt han anger. På motsvarande sätt kan domstolen bestämma om ny skiftesförrättning eller om direkt ändring i det överklagade skiftet. Delägares underlåtenhet att inom angiven tid klandra skiftet vid domstol innebär ett hans godkännande av detta. (ÅB 23:8). Skiftesmannens tvångsskifte blir sålunda slutgiltigt antingen genom att ingen av dödsbodelägarna för klandertalan mot det eller genom domstols lagakraftvunna dom i klanderprocessen.

Avtal angående sammanlevnad i oskiftat dödsbo

Ovan har angivits att arvskiftet är en arvingarnas och de universella testamentstagarnas privatsak.¹⁹ De behöver sålunda alls inte skifta boet, om inte någon delägare begär det. Mer eller mindre uttryckligt kan delägarna bli överens om att, som det uttryckes i lagtexten, "leva samman i oskiftat bo". (ÅB 24:1). Hur förvaltningen av dödsboet i detta dess oskiftade skick skall utövas, äger dödsbodelägarna själva bestämma genom överenskommelse sig emellan. På punkter, där de intet bestämt angående förvaltningen, träder ÅB 24 kap. in med supplerande bestämmelser. Dessa rör frågan om hur avkastningen av boets egendom skall användas (ÅB 24:2), hur länge dödsboet skall hållas oskiftat (ÅB 24:3) vilka personförändringar, som utgör anledning att säga upp avtalet om sammanlevnad i oskiftat bo. (ÅB 24:4 och 5). Sammanlevnad i oskiftat dödsbo torde tidigare ha varit vanligare än nu, eftersom de beskattningsförmåner, som sådant sammanhållande av dödsboet

tidigare kunde ge, nu beskurits. Tidigare utgjorde det oskiftade boet, såsom den juridiska person det är, en särskild skattskyldig, som beskattades för sig. Numera består detta beskattningsförhållande – med undantag av dödsbon av mindre omfattning – bara tre år efter dödsåret. Sedan tillämpas i fråga om dödsboets beskattning samma bestämmelser som för handelsbolag.²⁰

Efterskrift angående dödförklaring

Avveckling av en avliden persons bo genom boupp-teckning, arvskifte, övergång till sammanlevnad i oskiftat dödsbo och övriga förekommande åtgärder har sin tidsmässiga utgångspunkt i dödsdagen.

Stundom kan det dock vara ovisst om en bortovarande person ännu är vid liv eller ej. Det ligger självfallet här närmast till hands att med användande av vanligtvis till buds stående möjligheter söka utröna rätta förhållandet. Man måste emellertid räkna med att visshet i vad här är i fråga inte alltid kan uppnås. För att komma till rätta med dessa, senast nämnda fall, ger ÄB en möjlighet att få personen ifråga dödförklarad. Ett sådant beslut, innebärande att en person "skall anses för död", anger också viss dag som antagen dödsdag. (ÄB 25:5). I och med sådant beslut kan den bortovarandes bo tagas om hand och avvecklas enligt ÄB:s bestämmelser. En dödförklaring får anses vara ett avsevärt "ingrepp" i de faktiska förhållandena och förutsätter därför noggrann utredning rörande de förhållanden som skall kunna anses utgöra grund för ett antagande, att en bortovarande person inte längre är vid liv. Ansökan om dödförklaring göres vid domstol och den upptages ej med mindre vederbörande inte

hörts av under de sistförflutna tio åren eller – om han skulle varit över 75 år – de fem senaste åren. Om den bortovarande var i livsfara, då han veterligen senast var i livet, får man ansöka om hans dödförklaring redan efter tre års bortovaro. (ÄB 25:1). Berättigad att ansöka om dödförklaring är den bortovarandes make, arvinge eller annan vars rätt kan bero av dödförklaringen. Forum är den domstol, varunder den bortovarande senast hade hemvist i Sverige, och annars Stockholms tingsrätt. (ÄB 25:2). De åtgärder, som är erforderliga för att ansökan skall kunna leda till dödförklaring, anges i ÄB 25:3–5. Domstolen skall försöka få fram så mycket uppgifter som möjligt, rörande till bortovaron knutna förhållanden, utav den bortovarandes make, nära släktingar och andra som kan tänkas ha relevanta uppgifter att lämna samt pastorsämbetet och polismyndigheten på den bortovarandes senaste hemvistort. (ÄB 25:3). Därefter skall domstolen utfärda kungörelse med anmaning till den bortovarande att anmäla sig hos domstolen senast å viss angiven dag. Det skall vara minst ett år mellan kungörelsen och denna slutdag. Kungörelsen införes av domstolen i Post- och Inrikes Tidningar och i ortstidning. (ÄB 25:4). Inträffar slutdagen utan att man fått vetskap om att den bortovarande lever resp. om hans dödsdag, skall dödsdag fastställas av domstolen efter vad i ÄB 25:5 närmare anges.

Tänkbart är naturligtvis att man efter dödförklaringsbeslutet får veta antingen, att den bortovarande avlidit å annan dag än den i dödförklaringsbeslutet antagna dödsdagen eller att den dödförklarade alltjämt är vid liv. Åtgärder, som vidtagits i anledning av dödförklaringen kan därmed komma att sakna den grund, som dödförklaringsbeslutet lagt för dem. Så kan det exempelvis vara en annan arvingekrets, som är aktuell vid den nu konstaterade verkliga dödsdagen än vid den i beslutet om dödförklaring antagna och det säger sig självt, att

situationen helt kan ändra karaktär om den dödförklarade nu visas vara vid liv. De korrigeringar, som närmast blir aktuella, är angivna och till innehållet bestämda i ÄB 25:7. Den, som på nu icke längre förefintlig grund mottagit något av den dödförklarades egendom, blir i princip skyldig att återbära denna. Det kan bli fråga om återbäring till någon, som på den verkliga dödsdagen var arvinge eller testamentstagare, av vad den uppburit, som hade rätt till egendomen på grund av de vid den antagna dödsdagen rådande förhållandena. Om den bortovarande återfinnes i livet, kan det bli fråga om återbäring till honom själv av egendom, som med stöd av dödförklaringsbeslutet varit att betrakta som hans kvarlåtenskap. Den som, sålunda felaktigt, mottagit något ur den bortovarandes egendom, skall återbära vad han fått för utgivande till den dödförklarade själv resp. annan berättigad. Har egendomen från mottagaren gått vidare till annan är denne senare förvärvare återbäringsskyldig om han inte var i god tro, när han förvärvade egendomen. Den som såsom arvinge eller testamentstagare fick egendomen direkt från det konstruerade dödsboet är däremot återbäringsskyldig även om han var i god tro vid sitt förvärv. Återbäringen kan kompliceras av att avkastning fallit av egendomen liksom av att kostnader lagts ner på den. De krav, som på dessa punkter ställs av parterna, skall regleras på följande sätt. Den återbäringsskyldige får behålla den avkastning, som fallit medan han ännu var i god tro, dvs. inte hade anledning räkna med annat än att han hade rätt till den mottagna egendomen. Däremot är han skyldig utge den avkastning, som fallit under tiden från det han fick veta, att annan kunde äga bättre rätt till egendomen ifråga. Om det är pengar, som han utfått i anledning av dödförklaringen, skall avkastningen utges såsom ränta enligt Räntelagens bestämmelser. Har den återbäringsskyldige lagt ner kostnader på egendom,

som nu skall återlämnas, har han alltid rätt till ersättning för kostnader, som varit nödvändiga, exempelvis utfodring av kreatur, erforderligt underhåll av maskiner, byggnader etc. För s. k. nyttiga, men inte nödvändiga, kostnader får han ersättning om utgiften gjorts, medan han ännu var i god tro beträffande grunden för egenomsförvärvet.

Noter

1. Framställningen här omfattar inte testamentsrätten (ÄB kap. 9–16) och inte heller de därmed nära sammanhängande reglerna om arvsavtal (ÄB kap. 17). I dessa delar hänvisas till Wallin, Testamentsrätt.
2. Det testamentariska förvärvet grundar sig på arvlåtarens förklaring om hur han vill ha sin kvarlåtenskap fördelad.
3. Genom successiva lagändringar har, i vad här är av intresse, rättslig likställighet nåtts mellan barn i äktenskap, barn utom äktenskap och adoptivbarn. I det följande omfattas de alla av termerna barn, bröstarvinge, avkomling, oavsett härkomsten. Slutligen har också termen barn i äktenskap och termen barn utom äktenskap utmönstrats ur lagspråket. För att inte tynga framställningen kommer här att användas uttryck såsom exempelvis barn av ogift moder, ehuru man rätteligen borde sagt något sådant som barn, vars föräldrar icke var gifta med varandra vid barnets födelse och icke heller därefter ingått äktenskap med varandra. Det här använda uttrycket får sålunda också omfatta det fall, då gift kvinna föder barn, till vilket annan än mannen i äktenskapet visas vara fader.
4. Detta är en av konsekvenserna utav den åsyftade likställigheten mellan barn, vars föräldrar är eller varit gifta med varandra, och barn, vars moder ej är eller varit gift med barnets fader, samt övergången från svag till stark adoption.

5. Jfr dansk och norsk rätt! Bemärk vidare, att gynnandet av efterlevande make genom den s. k. basbeloppsregeln i GB 13:12 st. 2 är en bodelningsförmån, icke en arvsrätt.
6. En annan sak är att de möjligen enligt förmynderskapsrättens regler någon gång kanske kan åstadkomma, att efterlevande maken omyndigförklaras och egendomen kommer under förmyndarförvaltning.
7. Beträffande forum se FB. Här må det generella beskedet ges, att forum för ärenden angående arv och boutredning vanligen är det s. k. forum hereditatis, dvs. tingsrätten i den ort, där den avlidne var folkbokförd. Så exempelvis vid förordnande av boutredningsman eller särskild skiftesman, inregistrering av bouppteckning etc. Undantag från denna regel finns dock. Så handlägges t. ex. ärenden av fastighetsrättslig natur vid den tingsrätt, där fastigheten är belägen, ärenden riktade mot viss person vid dennes personliga forum etc.
8. Beträffande uträkningar se närmare Wallin, s. 98 ff. med där angivna exempel med anförda uträkningsformler.
9. Om delgivningsförfarandet se närmare exempelvis Wallin, Testamentsrätt s. 56.
10. Ang. innebörden av uttrycken universellt förordnande, universell testamentstagare, legat, legatarie se Wallin, Testamentsrätt s. 34 f.
11. Se det i NJA 1948 s. 232 refererade rättsfallet.
12. Se t. ex. Lögdberg, Bodelning och arv s. 34 f.
13. Ang. innebörden av uttrycket testamentes laga-kraftvinnande se Wallin, Testamentsrätt s. 11.
14. Jfr not 13 ovan.
15. Om arvskifte se närmare s. 45 ff. nedan.
16. Om sekundosuccession se s. 12 ff. ovan.

17. Se härom närmare s. 49 f. nedan.
18. S. 44 ovan
19. S. 46 ovan
20. Se kommunalskattelag 53 § 3 mom.

Lagrumsregister

GB	13:12	s. 16
		31
FB	18:2	40
ÄB	1:1	10
	1:2	10
	2:1	11
	2:2	11
		12
	3:1	12
		13
		15
	3:2	13
	3:3	14
	3:4	15
	3:5	16
	3:6	15
	3:7	16
	5:1	18
	6:1	20
		21
		22
	6:2	21
	6:3	21
	6:4	21
	6:5	21
	6:6	21
	6:7	22
	7:1	24
	7:2	24

7:3	24
	25
7:4	26
	27
	28
	29
8:1	30
	31
8:2	30
18:1	33
	34
18:2	34
18:3	34
18:4	34
18:5	34
18:6	34
19:1	35
19:2	36
19:5	36
19:6	36
19:7	36
19:8	36
19:11	36
19:12	36
19:13	36
	37
19:14	36
19:14 a	37
19:15	36
19:17	37
19:18	37
19:19	37
19:20	37
20:3	38
	39
20:4	40

	41
20:5	40
	41
20:6	39
20:8	39
20:8 a	41
	42
20:10	41
21:1	43
	44
21:2	44
21:5	44
21:6	44
21:11	44
21:12	44
	47
21:14	44
21:16	44
21:19	44
22:1	45
22:2	45
23:1	45
	46
23:2	47
23:4	46
23:5	37
	46
	48
23:7	48
23:8	48
	49
24:1	49
24:2	49
24:3	49
24:4	49
24:5	49

	25:1	51
	25:2	51
	25:3	51
	25:4	51
	25:5	50
		51
	25:7	52
HB	18:9	37
Arvsfondsl	§ 1	18
	§ 3	12
	§ 4	19
	§ 5	19
	§ 7	19
Räntelagen		46
		52

Stickordsregister

Adoptivbarn 11
Allmänna arvsfonden 10, 18, 19
Arvsföljd 10
Arvsförskott 19, 20, 21, 22
Arvskifte 36, 37, 44, 45, 46, 49, 50
Basbeloppsregeln 16, 31
Bouppteckning 34, 36, 38, 39, 42, 50
Bouppgivare 39
Boutredningsman 35, 36, 37, 43
Bröstarvinge 11, 20, 21, 23, 25, 26
Dödförklaring 50, 51, 52
Dödsbo 32, 33, 34, 35, 37, 39, 42, 43, 46
Dödsboanmälan 42
Gåva 14, 21, 26, 27, 28, 29
Konkurs 43, 44
Laglott 23, 24, 29, 30
Legat 25, 26, 45, 46
Livförsäkring 29, 41
Lottläggning 16, 47
Orubbat bo 17
Oskiftat bo 49, 50
Parentelprincipen 11
Quasibodelning 45
Sekundossuccession 13, 14, 15, 17, 33, 38
Skiftesman 48, 49
Testamentsexekutor 35, 36, 37, 41, 43, 45
Tilläggsbouppteckning 41
Underhållsbidrag 29, 30
Universell testamentstagare 25, 45, 46

Litteratur

Beckman, Nils – Höglund, Olle, *Svensk familjerättspraxis*.
Lund 1977.

Lögberg, Åke, *Bodelning och arv*. Lund 1979.

Walin, Gösta, *Kommentar till Ärvdabalken*. Stockholm
1973.

Wallin, Gunvor, *Testamentsrätt*. Lund 1976.

Arv
Allmänna bestämmelser
Släktingars arvsrätt
Makes arvsrätt
Efterskrift till ÄB:s regler om makes arvsrätt
Allmänna arvsfonden
Förskott å arv
Laglott
Efterskrift angående underhållsbidrag till barn ur av-
liden förälders kvarlåtenskap
Boutredning och arvskifte
Allmänna bestämmelser rörande dödsbo
Boutredningsman och testamentsexekutor
Bouppteckning
Den avlidnes skulder
Arvskifte
Avtal angående sammanlevnad i oskiftat dödsbo
Efterskrift angående dödförklaring

Framställningen av den svenska arvsrätten och därtill hörande regler om boutredning har närmast tillkommit för att ge de juris studerande en hjälp vid inläringen av denna ämnesdel. Det är dock författarens förhoppning att den skall kunna vara till nytta också för en lekman, som önskar besked i en eller annan arvsrättslig fråga.

Gunvor Wallin

professor emerita i civilrätt vid Lunds universitet, med familjerätt som specialitet. Hon har tidigare bl a utgivit *Föräldrar och barn* (andra upplagan 1974), *Testamentsrätt* (1976).